

AMÈRICA

Conxita Tarruell i Llonch

Colòmbia i Mèxic

De la terra al cor

S'inclouen
4 contes
de Rosa Pi
Masvidal

la maleta
del viatger

AMÈRICA

Conxita Tarruell i Llonch

Colòmbia i Mèxic

De la terra al cor

S'inclouen quatre contes
de Rosa Pi Masvidal

Tushita edicions

Colòmbia i Mèxic

De la terra al cor

Conxita Tarruell i Llonch

Primera edició: juny de 2023

© del text i les fotografies: Conxita Tarruell i Llonch (excepte allà on consten altres autors) <https://conxitat.com/>

© dels quatre contes: Rosa Pi Masvidal

© de les quatre il·lustracions dels contes: Marina Buxó Casanovas

© del pròleg: Rosa Pi Masvidal

© de l'Apunt de Monterrey, Puebla i Oaxaca i l'epíleg: Núria Crespo Sabadell

© dels mapes i croquis: Marc Ancochea

Correcció ortogràfica i gramatical: Marta Callavé

© 2023 Tushita edicions
www.tushitaedicions.com
info@tushitaedicions.com

Disseny de la col·lecció i tractament de les cobertes: Marc Ancochea

Maquetació: Sir Gawain & Co

Logotip de la col·lecció: Icon made by Freepik from www.flaticon.com

Imprès a: Romanyà Valls

ISBN-13: 978-84-126988-1-7

Dipòsit legal: B 10674-2023

Thema/Ibic: WTL, 1KLCM, 1KLSC, 2ADC, 3MRB

No és permesa la reproducció total o parcial d'aquest llibre, ni el seu tractament informàtic, ni la seva transmissió a través de qualsevol mitjà, bé sigui electrònic, mecànic, per fotocòpia, per enregistrament o d'altres mètodes, sense el permís previ i per escrit dels titulars del copyright.

Fotografia de la coberta: Colòmbia. Parque Nacional Natural de Tayrona.

(© Rosa Pi Masvidal)

Fotografia contracoberta: Mèxic. Río Ramos de Allende.

(© Conxita Tarruell i Llonch).

Per a la família Betancourt Velásquez de Cali. Per a la família Guajardo Ocaña de Monterrey. Per a la família De la Concha Zindel de Puebla, que ens ha acollit a casa seva i ens ha ajudat a conèixer i estimar el seu país.

ÍNDEX

Pròleg, de Rosa Pi Masvidal | 11

COLÒMBIA | 13

mapa general de Colòmbia | 15

Com va començar tot | 15

Apunt general sobre Colòmbia, de Núria Crespo Sabadell | 15

Breu història de Colòmbia, de Núria Crespo Sabadell | 18

Bogotà, visitem el centre, el Parque 93 i Monserrate | 22

Ruta de Bogotà a Zipaquirá i la Catedral de Sal | 38

Villa de Leyva, ambient a la plaza Mayor | 42

Quindío, ruta per l'Eje Cafetero amb el Jeep Willys | 48

Valle del Cocora i municipis cafeters | 58

Cali: convivim a la casa familiar de la Gloria | 62

Cartagena de Indias, ciutat colonial emmurallada | 71

Palenque, poblat fortificat d'esclaus alliberats | 76

Playa de Barú, passeig amb *chiva* i Barranquilla | 81

Santa Marta: la ciutat més antiga d'Amèrica del Sud | 86

Bahía Concha amb peixos de colors vius | 90

Parque Tayrona, reserves ecològiques d'aigües cristal·lines | 93

M'emporto la maleta plena de vivències | 99

Conte: “El Quim i la iguana”, de Rosa Pi Masvidal | 105

Conte: “A ritme de salsa”, de Rosa Pi Masvidal | 111

MÈXIC | 117

Mapa general de Mèxic | 118

Com va començar tot | 119

Apunt de Monterrey, Puebla i Oaxaca, de Núria Crespo | 119

Ciutat de Mèxic, descobrim alguns barris | 120

Monterrey, amb la família Guajardo | 122

Parque Huasteca, paseo Santa Lucía | 125

Santiago de Monterrey, festa de Cap d'Any | 129

Excursió al Río Ramos de Allende | 134

Passeig pel barri antic, comiat de Monterrey | 136
Puebla, un museu al carrer | 137
Cholula, Jardín Etnobotánico i Escuela Raíces | 145
Temazcalli, ritual ancestral a la cabana de vapor | 150
Acollits a la casa familiar de la Pao | 152
Cerimònia d'unió del Pau i la Pao | 156
Oaxaca, gran diversitat de grups ètnics | 159
Teotitlán del Valle, fàbriques de teixits i mezcal | 168
Comiat de Puebla i de Mèxic | 171

Conte: “Un volcà en erupció”, de Rosa Pi Masvidal | 175

Conte: “La Mireya i el Rex”, de Rosa Pi Masvidal | 181

Epíleg, de Núria Crespo Sabadell | 185

Nota de l'autora i agraïments | 188

Bibliografia | 191

Recull fotogràfic | 201-216

PRÒLEG

El llibre *Colòmbia i Mèxic, de la terra al cor*, tal com indica el seu títol, està escrit a partir de les vivències compartides des del cor amb amics i familiars dels dos països. Es nota una manera diferent de viatjar, de conèixer els llocs des d'una perspectiva més humana, sense perdre de vista els paisatges, la història, la geografia, l'aspecte social i etnològic. L'autora ens convida a entrar a les cases per conèixer el dia a dia de les famílies i les amistats, alhora que ens dona a conèixer com viuen i els seus costums. Ella es nodreix de les explicacions de la gent del país i ens les transmet amb naturalitat. Quant a la gastronomia, descriu els menjars típics, anomena gairebé tots els aliments autòctons i, al mateix temps, ens revela com ha delectat el gust de cada un d'ells. Passeja per ciutats colonials amb cases acolorides, balcons de fusta plens de flors de tots colors, descriu com es respira l'ambient de festa dels pobles i ciutats on l'alegria, la música i les celebracions festives conviden a gaudir-ne plenament. El recorregut per Colòmbia ha estat acompanyat per Kareba Viatges.

A Bogotà sorprèn la immensa ciutat amb el seu centre històric d'antics carrers amb murals esplèndids, museus i edificis que l'autora mostra amb tot detall, i una descripció molt autèntica de la basílica del Señor de Montserrate, damunt d'un turó de més de tres mil metres d'alçària. Quan descriu la ruta per l'*Eje Cafetero* s'hi troba ben integrada, com si hagués estat *chapolera* de tota la vida i convida a extreure els grans vermells de les plantacions dels bonics camps i muntanyes de l'eix cafeter. A Cali, a més de conviure amb la família de la Gloria, amiga de l'autora, transmet la importància de ballar salsa en aquesta ciutat, que n'és el bressol, i que es veu tant dins el text del llibre com a través del meu conte "A ritme de salsa". Conèixer la història de Cartagena de Indias no deixa indiferent a ningú, ja que és explicada com si hi hagués viscut molt de temps. També de Palenque, on s'hi van refugiar els esclaus provinents de l'Àfrica. Al Parque Nacional Natural Tayrona a la Sierra Nevada de Santa Marta es respira la màgia de caminar pels boscos frondosos que arriben fins al mar.

Arriba el gaudi de nedar enmig dels peixos de colors i formes autòctones del mar Carib. La Conxita, amb la seva descripció, ens transporta a aquest mar com si l'estiguéssim acompanyant. D'aquestes experiències n'ha sorgit el meu conte: "El Quim i la iguana", on a més de conèixer més a fons la iguana colombiana, llangardaix nadiu del Carib, sabrem una mica més de com viuen en aquestes muntanyes els membres de l'ètnia kogui a través del protagonista del conte, el Quim.

En arribar a Mèxic, la Conxita ens mostra les emocions de la trobada amb el seu fill Pau a l'aeroport de Ciutat de Mèxic, i ens sentim ben acollides. A la nit volem cap a Monterrey i ens retrobem amb els nostres amics, l'Arturo i l'Ana i els seus fills, l'Annie i el Luis, que vàrem conèixer a Mazatlán fa uns anys. Aquesta part del viatge exposa les activitats realitzades a la immensa ciutat de Monterrey, les trobades familiars, en especial l'entranyable celebració del Cap d'Any amb les prevencions de la covid quant a distància, mascareta i trobades a l'aire lliure. Monterrey està envoltat de muntanyes i l'autora ens mostra les excursions que hi vam fer amb descripcions del paisatge i de tot el que l'envolta. La sortida a La Huasteca és compartida amb amitats que exposen durant la caminada diversos costums i tradicions mexicanes, i la Conxita les transcriu amb delicadesa i claredat. Relata la sortida en barca pels canals del paseo Santa Lucía, un dels llocs emblemàtics de la ciutat. La visita a Santiago de Monterrey amb la Mayra, amiga del Pau, és una mica accidentada per la pandèmia, però així i tot ens relata tot el que va copsant. De l'estada a Monterrey també ens descriu els menjars, dels quals cal destacar el *cabrito asado*, un menjar típic de Nuevo León, que com ella diu, "quan el tasto, el noto molt tendre, m'encanta el seu sabor". En el meu conte de Monterrey, "La Mireya i el Rex", veiem a través de la protagonista com és reflecteix la ciutat en temps de confinament per la covid.

Agafem l'avió i ens traslladem a Puebla, abans anomenada Puebla de los Ángeles, on ens acull la nova família de la Conxita. La ciutat i els monuments artístics hi són descrits com si estiguessin retratats. Gaudim de l'excel·lent acollida de la nova família de Mèxic. D'aquesta ciutat en sorgeix el meu conte "Un volcà en erupció", on viureu el moviment familiar del protagonista en

saber, per mitjà d'un colibrí, que s'apropa l'erupció del volcà Popocatepetl. Aconsello la lectura de la cerimònia d'unió del Pau i la Pao, enriquida pels rituals dels quero i dels maies, entre d'altres. L'autora transcriu les emocions viscudes i ens endinsa en la Pachamama per viure una espiritualitat intensa.

A Oaxaca ens mostrarà l'evolució històrica de la ciutat. Destaco un fragment on descriu l'origen del nom: "el *huaje* és la planta que dona nom a Oaxaca, vol dir 'lloc on abunden els *huaje*". Ve de l'arbre d'aquest nom, que té un simbolisme especial. D'aquest indret també tindreu coneixença de la gastronomia, que té una bona anomenada.

A mida que us aneu endinsant en la lectura del llibre us sentireu viatgers, perquè l'autora us convida a visitar els dos països amb el cor.

Rosa Pi Masvidal

VIATGE A COLÒMBIA 2022

Com va començar tot

El motiu de viatjar a Colòmbia ha estat la Gloria, que ha cuidat la meva mare amb molt d'afecte i ens ha convidat a la Rosa i a mi a Cali per conèixer el seu país. Per altra banda, el Xavier, company de l'Escola d'Esriptura de l'Ateneu Barcelonès que va viure un temps a Cali, m'ha posat en contacte amb el Padre Nacho per anar a conèixer els projectes de voluntariat que realitzen. He contactat amb el Jorge, que viu a Bogotà, un amic que vaig conèixer fa vint-i-cinc anys a París i que va estar a casa meva quan va visitar Catalunya. Per últim, la Diana, amiga colombiana de Sabadell que fa temps que no veu el seu germà Carlos i m'ha demanat que ens trobem amb ell a Bogotà. Un agraïment especial a tots aquests amics que m'han permès conèixer més a fons la vida dels colombians.

Apunt general sobre Colòmbia

Colòmbia és la porta d'entrada d'Amèrica del Sud. Amb costes als oceans Pacífic i Atlàntic, el país té una ubicació geogràfica privilegiada que s'evidencia en la biodiversitat i en una gran varietat climàtica que la converteix en un paradís natural. És la quarta nació més gran d'Amèrica del Sud i la número vint-i-cinc del món, amb 1.141.748 quilòmetres quadrats d'extensió. Al nord limita amb la República de Panamà i el mar Carib; per l'orient, amb les repúbliques de Veneçuela i Brasil; pel sud, amb les repúbliques del Perú i l'Equador i, per l'occident, amb l'oceà Pacífic. Com a conseqüència de la posició geogràfica, el territori colombià posseeix diverses formes de relleu, podem trobar sistemes muntanyosos, terres planes i valls. El 67% del territori presenta un relleu pla, però el 70% de la població es concentra a les zones muntanyoses, a causa del clima, la qualitat del sòl i la presència de les ciutats més importants. La serralada dels Andes travessa el territori colombià de sud a nord, i està conformada per tres

cadena muntanyosa paral·lela entre si: les serralades Oriental, Central i Occidental. El país compta, a més, amb sistemes muntanyosos que estan separats del sistema andí. Entre els més coneguts hi ha la Sierra Nevada de Santa Marta, ubicada a la plana del mar Carib amb una alçària aproximada de 5.775 metres sobre el nivell del mar; la regió muntanyenca de la Macarena, considerada una reserva natural ubicada al departament del Meta, i la regió muntanyenca del Baudó, ubicada al departament del Chocó, paral·lela a la costa del Pacífic.

Respecte a la hidrografia, és un dels països més rics, ja que es calcula que té més de cinquanta rius. Hi ha cinc rius principals. El riu Magdalena és el més important del país, amb una longitud d'aproximadament 1.540 quilòmetres des del seu naixement a Sant Agustí fins a la desembocadura a Barranquilla, prop de Santa Marta, al mar Carib; el seu principal afluent és el riu Cauca. Des de Calamar parteix una important via fluvial artificial, el Canal del Di-que, que permet a les embarcacions arribar a Cartagena.

El clima està determinat per elements geogràfics i atmosfèrics: temperatura, precipitacions, radiació solar, vent, latitud i altitud. Això genera un gran nombre de variants climàtiques a Colòmbia, des de les més caloroses de 30°C a les costes i planes, fins a les més fredes amb temperatures de 0°C a l'alta muntanya.

La població colombiana supera els 51,6 milions d'habitants segons el cens del 2022. Al mateix període, Bogotá va ser el departament més poblat del país sud-americà, amb al voltant de 7,9 milions de persones. El 60% de la població és mestissa; el 20%, d'ascendència europea; el 5%, afrocolombians, el 13,5% és barreja d'africans i indígenes, i un 1,5% són indígenes purs.

La religió majoritària és el cristianisme amb el 90% de la població; són catòlics el 72% mentre que un 17% és protestant, principalment evangelistes.

Quant a l'economia, Colòmbia és la tercera potència d'Amèrica del Sud darrere de Brasil, i Argentina. Ha estat en creixement des de principis de la dècada de 2010. Abans d'això, el país va estar paralitzat per la guerra civil durant cinquanta anys, del 27 de maig de 1964 al 26 de setembre de 2016. Durant aquest període es va limitar el creixement i el desenvolupament a causa del conflicte armat

intern i de la delinqüència. En l'actualitat, els ingressos tributaris del govern depenen de l'extracció de petroli, carbó, or, maragdes, plata i platí. També del sector agropecuari, en què destaca la producció de flors, cafè, canya de sucre, banana, papa, plàtan, llet, alvocat i carn de porc i de vaca.

La cultura i la història de la població indígena de Colòmbia, la podem conèixer visitant diversos museus amb col·leccions impressionants. El Museo del Oro de Bogotà conté la millor i més gran col·lecció d'objectes d'or de l'època precolombina. El Museo de Arte Colonial de Bogotà presenta una col·lecció excel·lent d'escultura i pintura criolles. Les exhibicions del Museo Nacional inclouen objectes que daten des de la prehistòria fins al present, igual que diverses col·leccions importants de pintura i escultura colombianes. El Museo 20 de julio mostra documents de l'època de la independència.

Les artesanies més notables de Colòmbia són els tèxtils i la ceràmica. Altres artesanies populars són les cistelles de vímet i les puntes. Els colombians tenen un gran interès per l'art contemporani. L'artista més conegut és el pintor i escultor Fernando Botero, les seves obres són molt apreciades arreu del món.

L'escriptor que destaca més és Gabriel García Márquez, premi Nobel de Literatura l'any 1982. La seva obra més coneguda és Cien años de soledad, escrita el 1967. És una novel·la plena de realisme màgic que narra un segle de la història d'un poble anomenat Macondo, que representa un microcosmos de la societat colombiana. Moltes de les altres obres de García Márquez també estan basades en la història i la cultura colombiana.

La música és l'expressió folklòrica més important a Colòmbia. Les cançons i melodies d'origen indígena se senten només en certes àrees geogràfiques. La tradició musical de la població mestissa varia segons la regió i inclou ritmes com el bambuco, la cúmbia i el vallenato.

La cuina de Colòmbia és variada i està influïda per la seva fauna i flora diverses, així com per les tradicions culturals dels grups ètnics. Els plats i ingredients colombians varien molt segons la regió. Alguns dels ingredients més comuns són els cereals, com l'arròs i el blat de moro, tubercles com la patata i la iuca, peix i marisc, llegums variats i carns, incloent vedella, pollastre, porc i cabra.

Breu història de Colòmbia

Els primers pobladors de Colòmbia, procedents del nord, van arribar fa uns vint mil anys. En estar situat al punt de trobada entre Sud-amèrica i Centreamèrica, la majoria simplement anaven de pas. Poc se sap dels grups que es van quedar i van desenvolupar diferents cultures com la calima, muisca, nariño, quimbaya, tayrona, tolima i tumac. Quan van arribar els espanyols, els primers habitants vivien de l'agricultura o el comerç en petites comunitats disseminades.

Colòmbia pren el seu nom de Cristòfor Colom, encara que aquest mai va trepitjar les terres colombianes. Alonso de Ojeda, company de Colom en el seu segon viatge, va ser el primer europeu que hi va arribar l'any 1499. Va explorar breument la Sierra Nevada de Santa Marta i es va quedar meravellat davant la riquesa dels indígenes. No va ser fins al 1525 quan Rodrigo de Bastidas va fundar Santa Marta, l'assentament europeu més antic de Sud-amèrica. Pedro de Heredia l'any 1533 va fundar Cartagena, la posició estratègica i el port li van permetre convertir-se ràpidament en el principal centre comercial de la costa colombiana. La conquesta va començar l'any 1536 cap a l'interior des de tres punts: al comandament de Gonzalo Jiménez de Quesada des de Santa Marta, de Sebastià de Belalcázar des de l'actual Equador, i de Nikolaus Federmann des de Veneçuela. Tots tres van conquerir gran part del territori i van fundar nombroses poblacions abans de trobar-se a la terra dels muisques. Quesada va ser el primer de trobar-los després de creuar la vall del riu Magdalena i la serralada Oriental. En aquell moment, els muisques estaven dividits en dos clans enfrontats, la seva rivalitat va ajudar Quesada a conquerir-los amb tan sols dos-cents homes.

La Reial Audiència del Nou Regne de Granada va ser creada l'any 1564 per la Corona espanyola, amb poders tant militars com civils i presidida per un governador nomenat pel rei d'Espanya. En aquesta època el Nou Regne de Granada incloïa part dels actuals territoris de Panamà, Veneçuela i Colòmbia, encara que els

límits no estaven ben definits. La població de la colònia, inicialment composta per comunitats natives i conqueridors espanyols, es va diversificar amb l'arribada d'esclaus africans a Cartagena de Indias, principal port sud-americà del comerç d'esclaus. Durant els segles XVI i XVII els espanyols van portar tants africans que aquests van acabar per sobrepassar en nombre la població indígena.

Amb el creixement de l'imperi espanyol al Nou Món, es va donar una nova divisió territorial el 1717, i Bogotà va ser nomenada capital del seu propi virregnat, el de Nova Granada, que abastava els territoris del que avui és Colòmbia, Panamà, Equador i Veneçuela.

Les causes que van portar a Colòmbia a independitzar-se d'Espanya van ser múltiples:

—La independència dels Estats Units, proclamada l'any 1776, va ser un model a imitar pels patriotes de Nova Granada.

—La rebel·lió dels comuners, que el 1781 protestaren contra la pujada d'impostos i les restriccions imposades al cultiu de tabac per la Corona espanyola. El moviment va ser reprimit i els seus dirigents afusellats, va ser el primer antecedent de l'expulsió dels espanyols d'Amèrica.

—La influència de les idees difoses per la Revolució Francesa, especialment les de llibertat, igualtat davant la llei i fraternitat entre els pobles.

—La negació de les colònies a reconèixer el nou rei, quan Napoleó Bonaparte va posar el seu propi germà al tron espanyol l'any 1808. Una darrere l'altra, les ciutats colombianes van anar declarant la seva emancipació.

—El descontentament dels habitants de Nova Granada per la pujada d'impostos i la vigència del monopoli comercial.

—La rivalitat entre els peninsulars i els criolls, que competien per accedir als càrrecs més importants de l'administració colonial. La redacció del Memorial de greuges, el novembre de 1809. En aquest document, redactat per Camilo Torres, els criolls van reclamar la igualtat de drets amb els peninsulars.

El 20 de juliol de 1810, el poble de Bogotà va constituir la primera assemblea representativa per desafiar l'autoritat espanyola,

episodi anomenat Florero de Llorente. Encara que és considerat pels colombians com el punt de partida de la lluita per a la independència i que aquest dia està declarat festa nacional, no és el primer aixecament contra l'autoritat espanyola perquè, el 14 de juny de 1810, a Cartagena de Indias els nacionalistes s'havien aixecat derrocant el govern de la ciutat i canviant-lo per un format pels criolls. Entre l'any 1810 i 1811 es van produir altres aixecaments a tot el país que van donar lloc a la independència de la majoria de províncies de la Nova Granada.

Simón Bolívar va aparèixer en escena l'any 1812, cridat a ser l'heroi de la lluita per a la independència. Va guanyar sis batalles a les tropes espanyoles, però va ser derrotat l'any següent. Es va retirar l'any 1815 a Jamaica i va prendre de nou les armes l'any 1816. Va tornar a Veneçuela perquè Espanya es va proposar reconquerir les colònies. Les forces espanyoles eren massa fortes a Caracas, de manera que el líder independentista va partir cap al sud amb un exèrcit i es va endinsar a Colòmbia, va marxar sobre els Andes i va aconseguir una victòria darrere l'altra. La batalla decisiva va tenir lloc a Boyacà el 7 d'agost de 1819. Tres dies més tard Bolívar va arribar de forma triomfal a Bogotà després d'haver alliberat Colòmbia del domini espanyol.

Amb Colòmbia ja independent, el 1819 es va celebrar un congrés revolucionari a Angostura, actual Ciudad Bolívar a Veneçuela. Encara eufòrics pel triomf, els delegats van proclamar un nou Estat, la Gran Colòmbia, que unia Veneçuela, Equador, Colòmbia i Panamà, encara que Equador i algunes zones de Veneçuela seguien tècnicament sota domini espanyol. L'any 1821 hi va haver un altre congrés celebrat a Villa del Rosario, prop de Cúcuta, on les dues faccions oposades, centralista i federalista, van saltar per primer cop a la palestra. Ambdós corrents van coexistir durant tot el govern de Bolívar, que es va perllongar fins al 1830. Però després de la marxa del líder, amb la fundació de dos partits polítics, un conservador, de tendència centralista, i un altre liberal, d'inclinació federalista, el país es va dividir en dos blocs irreconciliables. La ferotge rivalitat entre ambdues forces va tenir com a conseqüència una sèrie de guerres, i durant tot el segle XIX Colòmbia va patir fins a vuit

guerres civils, i entre 1863 i 1885 va haver-hi més de cinquanta revoltes antigovernamentals.

La revolta liberal de l'any 1899 va desembocar en la Guerra dels Mil Dies, que va concloure amb la victòria dels conservadors i va llançar un saldo de cent mil víctimes. El 1903 els EUA es van valer de les lluites internes i van encoratjar un moviment secessionista a Panamá, llavors província colombiana. Amb la creació d'una república independent, els nord-americans van poder construir i controlar el canal a través de l'istme centreamericà.

Al començament del segle xx, van veure com Panamá se separava de la Gran Colòmbia, però també van viure un període de pau i l'economia va començar a prosperar gràcies al cafè. Aquest breu període no va durar gaire, les tensions laborals van augmentar i la lluita entre lliberals i conservadors va esclatar finalment el 1946 amb un període conegut com La Violència, un període molt destructiu amb nombroses guerres civils al país, amb un balanç de dues-centes mil víctimes. L'any 1957 els líders dels dos partits van signar un pacte anomenat Front Nacional, per compartir el poder durant els setze anys següents. L'acord va ser ratificat mitjançant un plebiscit en què les dones van poder votar per primera vegada. Durant la seva vigència, els dos partits van fer torns a la presidència cada quatre anys. Però aquest pacte rebutjava els altres partits i forçava la sortida del sistema polític a qualsevol grup opositor, motiu que va provocar l'ulterior revolta guerrillera. Tot i que el nou Front Nacional va contribuir a alleujar les tensions entre conservadors i lliberals, es van accentuar conflictes nous entre els rics terratinents i la classe marginada d'indígenes i mestissos del camp, dos terços dels quals vivien en la pobresa al final de La Violència. Això va donar origen a diversos grups guerrillers com les Forces Armades Revolucionàries de Colòmbia (FARC-EP) el 1964, l'Exèrcit d'Alliberament Nacional (ELN) el 1965 i el Moviment 19 d'abril (M-19) el 1974. Aquest darrer grup va dur a terme accions espectaculars, com ara robar una espasa de Simón Bolívar i prendre el Palau de Justícia de Bogotà el 1985. La recuperació del Palau de Justícia per part de l'exèrcit va provocar cent quinze víctimes mortals, i el grup M-19 va iniciar la desintegració. Les FARC (Forces Armades Revolucionàries de

Colòmbia), és el grup guerriller més important del país, que va participar en els acords de pau amb el govern el 23 de juny de 2016, on es proclamà el cessament bilateral de les hostilitats en tots dos bàndols i avui és un grup legal que participa a la política democràtica del país.

Colòmbia és el proveïdor mundial de cocaïna més gran, malgrat els ingents esforços per localitzar els líders dels càrtels, utilitzar productes químics per destruir els cultius de coca i redoblar l'esforç militar. La detenció dels caps del narcotràfic, com Pablo Escobar, o l'extinció de grans càrtels no ha afectat la comercialització de la cocaïna. El mercat ha crescut tant en rutes com en el nombre de grups criminals que manegen el negoci. Quan un cap de les drogues cau, automàticament en sorgeix un o més que prenen el comandament de les operacions. La política governamental entre Colòmbia i els Estats Units ha permès disminuir de forma gradual l'expansió de cultius il·lícits.

El període comprès des de 1960 fins a final segle xx, es caracteritza per un conflicte armat intern. Les polítiques de negociació amb els grups guerrillers han variat segons qui ocupa el govern. En aquest últim període, s'han deslligat de les seves organitzacions prop de cinquanta-quatre mil guerrillers i paramilitars. També es destaca per l'enfortiment de les forces militars.

En el segle XXI, Colòmbia ha tingut tres presidents: Álvaro Uribe Vélez, Joan Manuel Santos i Gustavo Petro, antic guerriller del grup M-19. Petro, en la presa de possessió el 7 d'agost de 2022, va dir: "acceleraré reformes socials imprescindibles per fer del país un lloc on la pau i la igualtat siguin possibles".

Bogotà, visitem el centre, el Parque 93 i Monserrate

Arribem a l'aeroport de Bogotà al matí, la Lynda ens espera, serà la nostra guia. Ens parla sobre la capital de Colòmbia, que està situada a dos mil sis-cents metres d'alçada en un altiplà de formació muntanyosa ubicat a la serralada oriental dels Andes. La ciutat experimenta un creixement demogràfic imparable. Comencem el recorregut en cotxe per l'avenida El Dorado. Passem

per la Universidad Nacional, que vista des de dalt té forma de mussol, que és el símbol del coneixement. Baixem al centre històric i anem a peu a La Candelaria. Caminem pels carrers estrets amb llambordes i cases colonials restaurades i amb les façanes pintades per reconeguts artistes, com Carlos Trilleras, pintor de murals i grafiter. Entrem a la plaza del Mercado de Concordia, declarada bé d'interès cultural pel fet que representa un patrimoni històric i arquitectònic per a la ciutat i que ha estat restaurat fa menys de tres anys. La Lynda ens convida a prendre un suc de fruita anomenat *chiflamicas*, que consta de guanàbana, lulo i freijoa. El trobem boníssim! Ens fem una fotografia de record.

Anem fins a la plaza del Chorro de Quevedo, un dels llocs on diuen que es va fundar la ciutat i una de les icones de La Candelaria. Ens aturem en una botiga de la plaça i ens ofereixen la *chicha*, una beguda fermentada derivada del blat de moro. Ens diu que en aquesta zona de turons existien diferents fonts d'aigua que alimentaven el riu Vicachá, després anomenat San Francisco. És on els espanyols van aixecar el primer campament. Francisco de Quevedo, sacerdot agustí, l'any 1832 va fer canalitzar l'aigua per poder abastir la població.

Tot seguit visitem el Museo Botero, que és gratuït i conté una nombrosa col·lecció d'obres cedides pel mateix Fernando Botero, un total de dues-cents vuit obres del seu fons particular perquè vol promocionar la cultura i l'art entre els colombians, cent vint-i-tres de la seva autoria i les altres d'artistes internacionals. Està molt concorregut pels visitants locals que venen a veure les pintures

i escultures d'aquest artista conegut internacionalment. A la primera sala ens sorprèn veure alguns quadres de Picasso, Dalí i Miró, ens fa sentir properes a Catalunya, a més d'altres artistes de fama internacional, especialment impressionistes i modernistes, com Degàs, Monet o Klimt.

Continuem el recorregut pel sector històric de la ciutat i ens trobem davant del Teatro de Cristóbal Colón, que es va inaugurar el 12 d'octubre de 1892 amb l'obra *Ernani*, de Giuseppe Verdi, com a escenari de les celebracions del IV Centenari del Descobriments d'Amèrica. És el principal centre de producció i creació de les arts escèniques del país.

Arribem a la plaza Bolívar i veiem la part central tancada, perquè preparen la presa de possessió del nou president pel dia 7 d'agost. La Lynda ens diu que abans va tenir diversos noms com plaza Mayor, plaza de la Constitución, entre d'altres. En el centre de la plaça va ser construïda *la picota*, una columna de pedra on la gent rebia càstig i escarment, que va ser retirada el 1583 i es va substituir per una font anomenada *El mono de la pila*. En aquesta plaça també es van afusellar nombrosos patriotes que lluitaven per la independència. Juan Samano, mariscal de les tropes realistes, va ser el responsable que els afusellessin. Entre tots, la més coneguda és Policarpa Salavarrieta, anomenada La Pola, i considerada una heroïna nacional.

Al voltant de la plaça es troben diversos edificis: el Capitolio Nacional, on hi ha el congrés de la república, la Catedral Primada, la Capilla del Sagrario, el Palacio Cardenalicio i l'Alcaldia Mayor, situada en el Palacio Liévano. El Palacio de Justicia, l'any 1985, va ser pres pel Moviment 19 d'abril, també conegut com a Guerrilla M-19, i amb l'assalt posterior de les forces armades. L'operació es va saldar amb uns cent morts i onze desapareguts. El palau va quedar destruït pels incendis i explosions. L'any 1990 es va inaugurar l'actual edifici. El 1995 la plaza Bolívar va ser declarada monument nacional de Colòmbia.

La Lynda ens parla de Simon Bolívar, anomenat *El Libertador*, el primer president de la Gran Colòmbia. Va néixer a Caracas l'any 1783. Va ser el fundador de la Gran Colòmbia, una gran nació formada pels actuals territoris de Veneçuela, Colòmbia,

Panamà, Equador i part de la Guaiana. Va ser creada pel Congrés d'Angostura el 1819, a través de la Llei Fonamental de la República. Va lluitar braç a braç al costat de Francisco de Paula Santander durant nombroses batalles contra les tropes espanyoles. A partir de la batalla de Boyacá, l'any 1819, es van distanciar políticament. Ens aturem davant d'una finestra que es troba al Palacio de San Carlos, primera seu presidencial, on Bolívar va saltar quan hi va haver una conspiració contra seu, el 25 de setembre del 1828, coneguda com la Nefasta Noche Septembrina. Allà hi ha una placa en llatí que diu: "Atura't, espectador, i mira per on el nostre pare de la pàtria i el llibertador Simón Bolívar va saltar a la nefasta nit setembrina". Es va salvar gràcies a l'ajuda de Manuelita Sáenz, la seva amant, que després dels fets va rebre el títol de Libertadora del llibertador. Bolívar la va conèixer el 1822 i van tenir una relació sentimental i intel·lectual que va durar fins a la mort del Libertador. Sáenz va ser una líder independentista i precursora del feminisme a l'Amèrica Llatina. Bolívar es va posar molt malalt i la seva intenció era anar a Europa per curar-se però va empitjorar i es va quedar a la Quinta de San Pedro Alejandrino, a la ciutat de Santa Marta, on l'any 1830 va morir.

Molt a prop d'aquí trobem el Palacio Nariño, seu del Palacio Presidencial, construcció de l'any 1908 que substituï l'antic palau on va néixer i va viure Antonio Nariño amb la seva família des de l'any 1765. Va ser el precursor de la independència. Creà la primera impremta on va començar a gestar-se la campanya llibertadora. L'any 1793 va traduir el text dels drets de l'home i del ciutadà, aprovat per l'Assemblea Nacional de França al començament de la Revolució Francesa, el 4 d'agost de 1789.

Veiem l'escultura de *Rufino*, José Cuervo, que neix l'any 1844 i mor el 1911. Va ser un destacat filòleg, lexicògraf, humanista i erudit colombià. Va fundar l'acadèmia de la llengua. Va ser l'iniciador del primer diccionari de la llengua castellana.

Passegem per la carrera Séptima, que al nord és converteix en avinguda. Es coneix com el camí de la sal perquè és la que utilitzaven els indígenes que venien caminant des de les mines de sal per a fer intercanvi o troc de sal per aliments i roba. Ara és una zona de vianants on hi ha molt ambient amb músics. Ens aturem

en una paradeta on comprem bunyols de formatge perquè ja te-nim gana.

Ens parla de Gonzalo de Quesada, qui fundà el 6 d'agost de 1538 la ciutat de Santa Fe de Bogotá. Es va construir la catedral a on es va fer la primera missa per celebrar la fundació de la ciutat. La seva darrera expedició, la realitzà entre els anys 1569 i 1572, a la recerca d'El Dorado. Aquestes expedicions van finalitzar de forma desastrosa.

Ens aturem al lloc on va ser assassinat el líder del Partit Liberal, Jorge Eliécer Gaitán, ocorregut el 9 d'abril de 1948. El presumpte autor material del magnicidi, Juan Roa Sierra, va ser perseguit i linoxat per una multitud que, posteriorment, va arrossegar el seu cadàver fins a la plaza Bolívar. Tot això va ser a causa del Bogotazo, l'enfrontament dels partits lliberals i conservadors que es barallaven a mort amb matxet i pistola. Van incendiar gran part de la ciutat i van morir unes tres mil persones. L'onada de protestes, que es va expandir a altres ciutats i regions del país, va desencadenar l'època coneguda al país com La Violencia, que va acabar aparentment deu anys després, el 1958. Les conseqüències van durar molt més temps, ja que va continuar un conflicte armat intern que va tenir com a protagonistes la força pública, grups guerrillers i paramilitars, bandes criminals i narcotràfic a Colòmbia.

Arribem al Museo del Oro, on es troba la col·lecció d'orfebreria prehistòrica més gran del món. Va ser creat pel Banco de la República l'any 1939. Exposa peces de diferents cultures indígenes assentades a l'actual Colòmbia, procedents dels quimbaya, els calima, els tairona, els zenú i els muisca, entre moltes altres. A part de l'or, s'hi exposen objectes de ceràmica, pedra, petxina, os i tèxtil. Nosaltres ens centrem en les peces d'or i les de tumbaga, un aliatge d'or i coure i sovint amb una mica de plata, molt fràgil, usat pels antics pobles de l'Amèrica precolombina. La Lynda ens fa una introducció per situar-nos. Ens diu que l'or, per als indígenes, simbolitzava el seu déu del sol, perquè brilla i resplendeix. Per agrair a la Mare Terra treballaven l'or per oferir-lo als déus. Feien ofrenes amb or, sal i maragdes. L'or, també l'utilitzaven per intercanviar i aconseguir aliments.

Llegim sobre El Dorado. El nom està associat al ritual de coronació realitzat a la llacuna de Guatavita, al nord de l'actual Bogotà. En faig un resum: a la gran balsa de jonc adornada, hi portaven l'hereu, el despullaven i l'untaven amb una terra enganxosa, li tiraven pols d'or i quedava tot cobert d'or. Posaven les bales enmig de la llacuna. Començaven la música, el ball i, a partir de llavors, quedava reconegut com a senyor i príncep. Aquesta cerimònia va donar lloc a la llegenda d'El Dorado.

Els rumors van arribar als conqueridors europeus i va néixer la llegenda d'una ciutat sencera pavimentada amb or; però aquesta ciutat mai no es va trobar. El que sí va descobrir el conqueridor Gonzalo Jiménez de Quesada va ser el llac Guatavita. El rei del poble muisca va saltar a l'aigua després d'haver estat cobert de pols d'or, durant la seva cerimònia de coronació. Des del seu descobriment es van fer nombrosos intents per trobar l'or, que suposadament estava amagat a les profunditats del llac. El primer va ser realitzat l'any 1541, quan es va utilitzar una cadena d'esclaus per drenar el llac. Després d'uns tres mesos, el nivell d'aigua del llac es va reduir en tres metres i es van trobar al voltant de cent mil dòlars d'or. Gairebé quaranta anys després, el 1580, Antonio de Sepúlveda, patró de Bogotà, va organitzar un dels intents més famosos de drenatge del llac. Va utilitzar treballadors locals per tallar una osca o fissura a la vora del llac que va fer baixar el nivell de l'aigua al voltant de vint metres. Malgrat que van trobar força or, quan van fer els lingots s'adonaren que l'or tenia tumbaga, un aliatge amb altres metalls, i es van sentir enganyats. Al final, es va esfondrar l'osca i van morir moltes persones. El darrer esforç a gran escala per aconseguir buidar el llac va tenir lloc el 1909. Aquesta vegada el mètode va consistir en cavar un túnel sota la llacuna i drenar-la. No obstant això, quan es va buidar la llacuna, va sorgir un altre problema, el fang es va escalfar ràpidament amb el sol i es va endurir com ciment, cosa que va fer pràcticament impossible la troballa de qualsevol objecte.

Tot seguit ens acostem a la vitrina on hi ha la Balsa muisca o Balsa dorada. La figura va ser elaborada entre els anys 600 i 1600 dC. Fa al·lusió a la cerimònia de la llegenda d'El Dorado que ens ha explicat. Em quedo una estona observant i em transporto a

la llacuna de Guatavita en el moment de la investidura de poder del cap dels muisques. A sobre l'embarcació de troncs hi ha diverses figures. Busco el cacic i el veig al mig adornat amb tocats i envoltat per dos xamans i els seus soldats, que porten estendards. Quina cerimònia més espectacular!

Anem fins on hi ha exposat el Poporo Quimbaya del Quindío, una de les primeres peces del museu que l'any 1939 va ser portat d'Antioquia. És símbol d'identitat, fins i tot ha sortit al bitllet i a l'anvers de la moneda de vint pesos. La peça està inspirada en la forma d'una carbassa que associen simbòlicament amb la dona, la fertilitat i la vida. El poporo era un recipient que servia per a l'emmagatzematge de petites quantitats de calç de petxines marines triturades amb què potenciaven els alcaloides de la fulla de coca torrada que mastegaven.

Ens mostra unes eines de quars i jade que utilitzaven per treballar l'or. Feien servir diverses tècniques com el martellejat, que suposa colpejar directament el metall per donar-li forma de làmina o lingot. El repujat és una tècnica artesanal que consisteix a ornamentar relleus en planxes de metall o altres materials. Tot seguit m'acosto a les vitrines on hi ha figures de filigrana d'or. Em quedo meravellada de veure que estan fets íntegrament amb fils primers molt treballats, sembla com si teixissin amb fil d'or. Estic molt satisfeta de la visita al museu perquè he pogut aprofundir en la història dels indígenes a través de figures d'or. Han estat molt interessants les explicacions de la Lynda!

A la tarda anem a passejar pel Parque 93, un lloc acollidor on hi ha espais a l'aire lliure per reunir-se amb les famílies i els amics. Trobem unes noies que fan una xerrada sobre el maltractament a les dones. Enmig del parc hi ha taules, ens hi asseiem i prenem una beguda de gasosa i cola anomenada Colombiana. Al vespre ens retrobem amb el Jorge, un amic meu de fa molts anys, que ens convida a la Rosa i a mi a sopar al restaurant Crepes y Waffles del Parque 93. És una empresa que fa quaranta anys que genera ocupació per a les dones amb dificultats, que són el motor de l'empresa. Ens serveixen creps de carn, de marisc i vegetarianes, i per postres prenem gofres amb gelat. El Jorge ens explica que va perdre els seus pares, familiars i amics amb la

covid-19. L'ha afectat i per aquest motiu ara es dedica a la investigació per prevenir malalties. L'animo a escriure les seves experiències, que l'ajudaran a sentir-se millor. Ens acomiadem amb una abraçada i esperem poder seguir en contacte. M'ha agradat poder parlar amb ell i posar-nos al dia després de tant temps de no veure'ns. Ens fem una fotografia amb el Jorge de record.

L'endemà anem a Monserrate. De bon matí ens ve a buscar el Carlos, que va viure a Catalunya amb la seva germana Diana durant uns disset anys. Ara ja en fa cinc que viu a Bogotà. Ens acompanya per pujar al funicular de Monserrate, un lloc de peregrinació on trobem una gran cua perquè coincideix que és disabte i fa molt bon dia. N'hi ha que pugen a peu per una abrupta ruta de mil cinc-centes escales, com a promesa quan s'ha complert algun desig que han demanat.

Quan arribem seguim el viacrucis, un conjunt d'obres escultòriques que van ser portades des de Florència el segle XIX, fins arribar a dalt del santuari, mentre sentim per tot el recinte els cants de la missa acompanyats amb guitarres. Entrem a la bonica capella que es troba entrant a l'esquerra de l'església, amb la imatge

de la Verge de Monserrate. M'emociono en veure-la, ja que és igual a la nostra Moreneta catalana. Faig una pregària per la intervenció del meu germà Pau. A l'altar principal hi trobem molts pelegrins que resen amb devoció davant la imatge del Señor Caído. Sortim a fora i prenem una *almojábana*, que és un brioi de blat de moro farcit amb formatge. Després fem una volta pel mercat d'artesanía i comprem alguns records.

Anem fins al mirador i quedo meravellada de la vista de Bogotà des de més de tres mil metres d'alçada, on contemplem la gran ciutat. M'agafa com una bogeria per fer fotografies. Ens asseiem en un banc i conversem amb el Carlos sobre les diferències entre les cultures catalana i colombiana, que coneix bé, ja que ha viscut en els dos països. Encetem el diàleg:

—Quant de temps vas viure a Catalunya?

—Des dels quinze anys fins als trenta-dos més o menys. Vaig cursar els estudis en català, per això el parlo i l'escric.

—Carlos, tu que has viscut als dos països, em pots dir quins contrastos hi trobes?

—Primer de tot el clima, perquè aquí és l'eterna primavera i no varien les estacions com a Catalunya. De dia pot pujar la temperatura màxima fins a 27 graus i a la nit pot baixar fins als 8. La gastronomia també és força diferent, aquí hi ha gran diversitat de fruites tropicals i no hi pot faltar l'arròs. En canvi a Catalunya no hi falta mai el pa, ni tampoc hi ha tanta diversitat de fruites.

—T'ha costat adaptar-te?

—Sí, una mica. Aquí hi ha més inseguretat pel tema de la droga, les guerrilles i no es pot sortir al carrer quan és fosc. Catalunya, en canvi, és més segura, pots sortir a la nit i no passa res.

—El tema de la feina, com el vius?

—Aquí l'horari laboral és més flexible, tant a les hores de menjar com si hi ha un aniversari, ho celebrem amb el pastís una bona estona. Els catalans en canvi són molt exigents amb l'horari de feina. El temps per esmorzar és molt just. A Catalunya es treballa molt.

—Com són les dones?

—Aquí són més enamoradisses, es maquillen, s'arreglen molt i gasten força diners en operacions d'estètica.

La Rosa intervé:

—Les dones andaluses que conec s'assemblen més a les colombianes.

El Carlos afegeix:

—Basant-me en l'experiència amb les noies catalanes amb les quals he sortit, puc dir que busquen més la comoditat i no són tan presumides.

—Hi ha diferència amb els hospitals?

—Sí, aquí és bastant precari tot i si vols un bon servei has de pagar i anar a la consulta privada. Amb la covid, si no tenies diners no podies entrar a l'hospital. A Catalunya és molt millor perquè, quan hi vas a viure, al cap de poc temps et donen el carnet de salut de la Seguretat social. A més, quan demanes hora de visita al metge te la donen aviat.

—Com vas viure el confinament?

—Va ser dur, només podia sortir amb un permís per donar menjar als cavalls.

La Rosa diu:

—Fa poc vaig passar la covid. És diferent d'una grip normal perquè després de passar tres dies amb febre, em va deixar aixafada durant tres setmanes.

—Com porteu la relació entre els amics i familiars?

—Aquí si et presentes a casa d'uns amics sense avisar et reben bé i et conviden a menjar. La família et deixa diners si ho necessites. A Catalunya hi ha més recursos econòmics, però les relacions entre persones són més reservades.

—I el tema de la gent gran, com el porteu?

—Aquí es valora la gent gran, però per altra banda hi ha poques residències d'avis i les que hi ha són cares. A Catalunya no es respecten gaire les persones grans i en canvi hi ha més servei de residències.

Li dono les gràcies per tot el que ens ha explicat, perquè conèixer dues realitats permet fer comparacions enriquidores per a tots.

Baixem amb el funicular i anem fins a La Candelaria, a dinar en un restaurant popular. Prenc una cuixa de be al forn. A la sobretaula li demano al Carlos que ens parli del tema de la droga:

—Hi va haver un barri que anomenaven el Bronx, on reclutaven joves, fins i tot infants de deu anys, als quals introduïen en la droga i llavors els costava molt poder-ne sortir. Allí s'aconseguia sense restriccions marihuana, cocaïna, *popper*, drogues sintètiques, *basuco* i tota mena de licors. Primer els feien la vida fàcil, els donaven una habitació, però després, quan estaven enganxats, s'havien de buscar la vida i pagar-los per aconseguir la droga. Els objectes que robaven els revenien allà mateix. Hi havia unes normes per part dels caps i als que no les seguien els llançaven els gossos perquè els mosseguessin. Moltes noies es dedicaven a la prostitució per aconseguir diners per a la droga.

—Que és el basuco?

—El basuco és una substància psicoactiva que s'extreu del processament de la pasta de coca barrejada amb àcid sulfúric, querosè i metanol.

—Què és i què produeix el popper?

—És una droga inhalada, el seu principal component és el nitrít d'amil. Produeix un efecte estimulanti i vasodilatador que es percep al cap de pocs segons d'inhalari la substància, amb sensació d'eufòria, lleugeresa i augment del desig sexual, encara que aquests efectes desapareixen ràpidament i donen pas a una sensació desgotament.

—Qui controlava el Bronx?

—Els Ganchos era la poderosa família que ho controlava tot i s'enriquien amb la droga. Estava liderada per Bertha, la mare de dos dels caps de l'estructura criminal que comercialitzava drogues, conformava grups de sicaris i creava xarxes de prostitució. Més tard es va dividir en quatre *ganchos* o bandes per diversificar els negocis, ja que podien moure fins a cent trenta milions de pesos per dia.

—Quant temps va durar el Bronx?

—Va durar tres anys, fins que hi va haver una actuació, el 28 de maig de l'any 2016, en un operatiu sorpresa amb una intervenció humanitària que va acabar amb l'horror del Bronx, la fàbrica de delinqüents, drogues, crims i explotació sexual, que estava situat al cor de la ciutat.

—Com està actualment?

—Encara queden alguns edificis per demolir, però n'hi ha un que no s'enderrocarà, sinó que es convertirà en museu. Mentrestant, es va crear una botiga amb moltes de les coses que hi havia en aquesta zona, i que forma part d'una exposició organitzada pel Distrito. El Bronx Distrito Creativo és una aposta de ciutat que busca un espai que impulsi la creativitat i enforteixi la cultura des del centre de Bogotá. Sis anys després de la intervenció de l'antic carrer del Bronx, van tornar al lloc diversos habitants per celebrar d'haver sortit victoriosos de l'experiència traumàtica. Ara hi ha un espai on hi pengen llaços vermells amb el seu nom per recordar que es van desintoxicar. Tot això és per motivar als qui encara no han aconseguit sortir de l'addicció.

En sortir anem fins a la plaza Bolívar on hi ha molt ambient. Seguim per la carrera Séptima. Hi ha parades de venda ambulants i músics pertot arreu. Es comença a fer fosc i la Rosa, que s'ha entretingut fent fotografies, s'adona que un home amb una samarreta vermella la segueix i té por que no li prengui res. Accelera el pas per atrapar el Carlos i veu que l'home canvia de vorera i se'n va. Ens diu que ha passat un bon ensurt i ara ja està més tranquil·la al nostre costat. Quan arribem a la part més alta del carrer comencem a veure indignats que busquen menjar a dintre dels contenidors de les escombraries i decidim marxar accelerant el pas per arribar al pàrquing al més aviat possible.

Pugem al cotxe i passem per zones on el mobiliari urbà està força destrossat. Ens diu que és a causa de les manifestacions que hi va haver dels estudiants per l'augment de les matrícules. Aquestes mobilitzacions van durar uns dos mesos, van tallar carrers i van dificultar la circulació per la ciutat.

Li pregunto:

—Com està el tema de la inseguretat?

Les guerrilles estan distribuïdes per tot el país, sobretot al sud, a la selva, a zones de difícil accés. Hi ha franc tiradors per defensar el seu territori d'influència. Els policies que s'hi acosten tenen el risc que els matin. Viuen del narcotràfic.

Li comento que em va impressionar molt veure la sèrie de *La Niña*, que està basada en la dramàtica història real de Belky Rocío Bustamante Pinzón. És un testimoni de lluita i superació que

pot servir a tots els que han viscut una experiència semblant. La pel·lícula està dedicada a tots els infants que han sofert la crueltat de la guerra. Les guerrilles colombianes han canviat moltes generacions amb milers de famílies afectades, ja que els nens també eren víctimes d'aquests lamentables fets bèl·lics. Alejandro Éder era director de l'Agència Colombiana per a la Reintegració, va participar directament en les negociacions amb la guerrilla i va ser qui li va mostrar aquest relat a Uribe, qui es va commoure i va decidir portar aquesta història de la Belky a la pantalla. En faig una síntesi: Els de la guerrilla anaven a emportar-se el germà de la Belky, però ella no volia perquè ell patia epilèpsia. Aleshores es va oferir per anar-hi ella. Va viure a la selva durant més de cinc anys i va aprendre tot el que necessitava per subsistir. Van començar a anomenar-la Sara. Allà es va instruir en combatre, col·locar mines i atacar gent innocent, fins que va ser capturada per l'exèrcit i va entrar en un pla del govern de reinserció, perquè era menor. Al final es va retrobar amb la seva família. Va conèixer un home, l'amor la va transformar i va prendre la decisió d'acabar la primària i fer la secundària. Gràcies als diners de la sèrie va poder estudiar Medicina. Actualment és metgessa.

Li dic que he llegit els llibres d'Íngrid Bentacourt i de Clara Rojas que relaten en primera persona els seus segrests. He quedat sorpresa en descobrir la vida tan dura en aquest llarg temps de captivitat.

Faig un petit resum de cada llibre: Íngrid Bentacourt, candidata presidencial, va ser segrestada el 23 de febrer de 2002, juntament amb la seva assessora Clara Rojas, en el moment que es dirigien a la zona de distensió a on havien de tenir lloc les converses de pau amb la guerrilla de les FARC (Forces Armades Revolucionàries de Colòmbia). El seu segrest va tenir una durada de més de sis anys i va mantenir en suspens Colòmbia, així com França i altres països. Durant el seu captiveri va patir els rigors de la seva reclusió en zones selvàtiques del país andí. El cas va guanyar sentiments de solidaritat i es va convertir en una causa cèlebre. L'operació Jaque, del 2 de juliol de 2008, va ser un espectacular rescat per part de l'exèrcit colombià per alliberar Íngrid Bentacourt i catorze ostatges que duïen anys segrestats per la guerrilla colombiana de les FARC en les selves amazòniques. Va constituir

un gran triomf polític per al govern del president de Colòmbia, Álvaro Uribe, i també per al seu ministre de defensa, Juan Manuel Santos, qui resultaria elegit president de Colòmbia dos anys més tard.

El segrest de Clara Rojas va durar més de sis anys. En aquest temps va quedar embarassada i va tenir un fill, nascut en captivitat i anomenat Emmanuel. El fill va viure durant un temps amb ella, però després les FARC li van prendre i el van deixar en un orfenat. Al cap d'uns anys va ser localitzat per la mare de la Clara i es va confirmar la seva identitat per proves genètiques. En les converses per al seu alliberament van participar diferents governs i, finalment, el 10 de gener de 2008 van alliberar la Clara juntament amb una altra companya segrestada. Es va realitzar gràcies a l'operació Emmanuel, iniciada pel president de Veneçuela, Hugo Chávez, i de la Creu Roja Internacional.

—Des del moment que van signar l'acord de pau amb les FARC, com està ara la situació?

—L'any 2016 el govern de Colòmbia i la guerrilla de les FARC van signar un acord de pau. Després de 52 anys de guerra, van renunciar a les armes. Quedaven enrere prop de vuit milions de víctimes, més de 260.000 morts i desenes de milers de desplaçats. El líder de la guerrilla, Rodrigo Londoño, va concloure el discurs: «Demano perdó davant les víctimes dels segrestos de les FARC per la incertesa i l'angoixa que van generar aquestes terribles conductes. Reconeixem que moltes de les persones segrestades van ser sotmeses a tractes indignes i van patir agressions físiques i morals que van augmentar innecessàriament el patiment». L'ex-president, Juan Manuel Santos, va recalcar per la seva part que aquest acord va permetre als exguerrillers retornar a la vida civil i començar una nova etapa, esperant que el nou president impulsés uns pactes de reconciliació que ara estan encallats. Al cap de sis anys, el 2022, podem trobar projectes humanitaris que busquen tancar ferides, com per exemple el del barri de Chapinero de Bogotà, on hi ha una casa de cultura i un bar on treballen exguerrillers que busquen la pau en el dia a dia. Per altra banda, una noia que havia estat reclutada als dotze anys, explica que ara cuina en un restaurant i li és com una teràpia contra els pitjors

anys de la seva vida. Colòmbia busca treure del seu ADN la violència i el mal que han provocat els cinquanta anys de conflicte armat per generar i crear un país més just.

Esperem que pugui ser realitat aquest somni de pau i li dono les gràcies al Carlos per tot el que ens ha explicat. Ens acomiadem amb una bona abraçada.

Al vespre ens trobem amb el Juan Carlos, el responsable regional de la Creu Roja. Li demanem que ens parli sobre les converses de pau. I li preguntem:

—Quan va començar la Comissió de la Veritat a Colòmbia?

—La Comissió de la Veritat, presidida pel sacerdot jesuïta Francisco de Roux, es va iniciar formalment el 30 de novembre de 2018 amb el propòsit de lliurar un informe final que dignifiqués les víctimes i donés a conèixer la barbàrie del conflicte armat. Ell va liderar l'equip encarregat d'aclarir els horrors de més de cinquanta anys de guerra a Colòmbia, fent de gestor de pau. Va recórrer tot el país, escoltava els relats i prenia nota de tot el que li explicava la gent sobre el que van patir per les guerrilles. Originalment, havia de concloure la seva tasca en tres anys però, davant els estralls de la pandèmia, una decisió de la Cort Constitucional va prolongar el seu període fins al 28 de juny de 2022, amb dos mesos més per socialitzar l'informe final.

Aquí transcriu un fragment dels primers discursos commovedors de Roux a Bogotà:

“La veritat ha de ser un bé públic, un dret i un deure ineludible quan es tracta d'explicar per què la vida i la dignitat van ser arrasades en milers de matances, desaparicions forçades, segrestos, assassinats extrajudicials, abusos a les dones, desplaçaments, robatoris de terra, homicidis de sindicalistes, educadors, polítics, governants i empresaris, morts en combats sense sentit de multitud de joves en una guerra absurda, i destrucció de rius, muntanyes i espècies natives”.

El Juan Carlos afegeix:

—La guerra ha afectat almenys tres generacions de colombians i colombianes i ha desplaçat milions de persones dels seus terri-

toris. Desitjo que la seva convocatòria culmini amb la reconciliació de la gent del país sense esquivar la veritat.

—Ens pots parlar del Centre de Memòria, Pau i Reconciliació?

—La construcció física i social del Centre de Memòria, Pau i Reconciliació (CMPR) va començar l'any 2008 com a part dels grans esforços per a la pau a Colòmbia. Després de la seva obertura al públic s'ha constituït en un espai de trobada per als que volen recuperar el passat per construir un altre futur. Un homenatge a les víctimes de la violència política, als seus somnis i als que han persistit contra l'atrocitat i les lluites per la democràcia i els drets humans.

Estic agraïda al Juan Carlos per la informació que m'ha facilitat sobre aquest projecte de pau i reconciliació a Colòmbia. M'ha fet recordar el viatge a Sud-àfrica on vàrem anar amb la Rosa i on tinguérem l'oportunitat de conèixer de prop la Comissió de la Veritat i la Reconciliació que portaren a terme Nelson Mandela i Desmond Tutu amb bons resultats. Ens acomiadem del Juan Carlos i ens fem una fotografia.

A la nit anem fins a la Zona Rosa, passeig de vianants en forma de T. És la part més moderna i *chic* de la ciutat. Està ple de botigues de roba de marca, centres comercials, restaurants i espais d'oci nocturn. Hi ha molta gent passejant i també cua de cotxes. Demanem al taxista que ens recomani un lloc i ens porta fins a

davant de La Chula Campestre, un restaurant i bar mexicà. Vaig decidida a entrar però els dos homes de seguretat, alts i cepats, m'aturen davant la porta. Els dic que soc escriptora i que m'han recomanat aquest lloc, per així després donar-lo a conèixer en el meu llibre sobre Colòmbia. Tot seguit un d'ells ens acompanya a la Rosa i a mi per mostrar-nos el local. Quedo admirada del decorat amb tanta elegància i color. Ens diu que La Chula acull la gastronomia i les tradicions mexicanes amenitzades amb la millor música popular. Ens asseiem en una taula i prenem una Coronita. En aquest precís moment comença un espectacle de *mariachis* a l'escenari, situat davant d'una pantalla gegant, on mentre actuen van sortint imatges de dibuixos geomètrics mexicans multicolors. El grup està integrat per una dotzena de músics que toquen una gran diversitat d'instruments, més tres cantants. Per una estona em transporto a Mèxic. Ens hi sentim molt a gust. Un lloc recomanable. És un bon final de la nostra estada a Bogotà.

Ruta Bogotà, Zipaquirá i la Catedral de la Sal

Sortim de Bogotà per anar a Zipaquirá per visitar la Catedral de la Sal, que es troba a cinquanta quilòmetres. Anem amb cotxe amb el William, el nostre conductor. Comencem la ruta per l'avenida Circunvalar de los Cerros, que envolta la capital, per no trobar tant trànsit. És bonic, està rodejat de parcs i muntanyes. Passem per sota del cerro de Monserrate i el de Guadalupe, de més de tres mil metres d'alçada. El William ens diu que ens fixem en una part de la ciutat on es veu un paisatge urbà en forma de papallona, que abasta set barris de la localitat d'Usaquén, districte de la ciutat. El paisatge urbà va ser creat a través del procés de pintar les façanes de quasi tres mil habitatges. En el treball va participar tota la comunitat de la zona i setze entitats del districte, que van donar vida a la papallona més gran del món. A través de l'art, els habitants de Bogotà van omplir de color aquests set barris ubicats als turons orientals que es troben en situació de vulnerabilitat social. Sens dubte, en contemplar des de lluny les cases pintades de colors vius, es pot apreciar la forma de papallona.

És bonic de veure! Com a contrast passem per Los Rosales, un dels barris residencials de classe alta més exclusius de la ciutat de Bogotá. Està ubicat als turons orientals i viure-hi és sinònim de poder econòmic.

Observo a l'autovia que hi ha carrils bici. Li pregunto al William com funciona el tema de les bicicletes. Diu que aquests carrils s'anomenen *ciclorutas*. L'alcaldia ofereix aquest mitjà de transport amb un guia perquè els infants vagin amb bicicleta a l'escola, sobretot els de classe més humil.

—Com està el tema de l'ensenyament? —li pregunto.

—Pels més petits hi ha els jardins del benestar familiar, que és com una guarderia abans de començar l'escolaritat. Les escoles públiques són gratuïtes i els donen el dinar. Per a la universitat hi ha ajudes i beques però cal ser bon estudiant per aconseguir-les. Els que tenen diners prefereixen triar i anar a una escola o universitat privada de pagament.

—Encara hi ha nens al carrer?

—Sí, són els que per alguna causa no han pogut anar a l'escola. Hi ha un negoci de tràfic d'infants. Els fan treballar al carrer tot el dia per recollir diners. A vegades m'he trobat infants que m'han demanat diners i quan els he ofert menjar ells m'han dit que el que volien era *plata* i han marxat, perquè tenen prohibit rebre aliments. Vaig veure també un reportatge on la gent llogava nens petits per posar-los a la seva falda i demanar caritat.

—És molt fort que permetin el treball infantil. Hi ha algun projecte d'ajuda per a aquests infants? —li pregunto.

—Els defensors de drets humans estan treballant per ajudar-los per mitjà d'alguna ONG que es dedica en específic a aquest tema. Per exemple, als afores de Bogotá hi ha l'escola infantil Alameda de Torca, on acullen nens orfes i alguns els donen en adopció.

—El paisatge és cada vegada més verd, em recorda el Prepirineu —diu la Rosa.

—Estem recurrent el departament de Cundinamarca, que significa 'terra del còndor'. Posseeix una gran riquesa en recursos naturals, especialment hídrics. Té una gran diversitat de climes, les qualitats del terra el fan apte per a cultius de tota mena, per-

manents i transitoris, que van des del cafè i les flors fins a les herbes, el blat de moro i la papa. És el rebost de Bogotá.

Arribem a Zipaquirá, un dels centres d'explotació de sal més importants des de l'època precolombina i ciutat que ha estat escollida com la primera meravella de Colòmbia. La seva activitat econòmica se centra en l'explotació minera i el turisme. Anem fins a la Catedral de Sal, construïda a dos-cents metres de profunditat dins unes mines, de les quals es porta extraient sal centenars d'anys i que són de les més grans del món. Segons la llegenda indígena, la sal va ser descoberta per un nen muisca que, jugant amb els seus amics als voltants d'una muntanya, va ensopegar i va caure en un toll d'aigua. Es va colpejar la boca amb un tros de pedra i va notar un sabor estrany. El nen la va portar als seus pares, que van anar a la muntanya i hi van descobrir un condiment ideal per als seus aliments i un medicament molt efectiu per alguns mals. Els muisques aviat van aprendre a transformar la sal de roca anomenada *chigua* en sal de consum.

El motiu que va portar a construir la primera capella subterrània, l'any 1932, va ser el fet d'observar la devoció que els miners manifestaven abans de començar la seva jornada laboral. La catedral va ser inaugurada el 1954 i dedicada a la Virgen del Rosario, que els indígenes anomenaven Nuestra Señora de Guasá. Tot i això, el 1992, gairebé quaranta anys després, va haver de tancar-se a causa de problemes de seguretat. Poc després, va començar la construcció d'una nova catedral, a dos-cents peus sota l'original.

Entrem i baixem per les profunditats d'un passadís fosc on, a banda i banda, hi ha representats els catorze passos del viacrucis, amb figures tallades en baix relleu a les parets de roca de sal. Al final arribem a un gran espai més il·luminat que és el cor, des d'on veiem a dalt la gran cúpula de la catedral i a baix la creu de setze metres d'alçada. Quan baixem ens asseiem als bancs i allà gaudim d'un muntatge de llum i so reflectit a l'absis.

Durant el recorregut trobem una gran quantitat d'escultures fetes de sal, com la del pessebre gegant, però la que m'ha impressionat més és *La creació d'Adam*, de Miquel Àngel. No és una pintura com la de la capella Sixtina, sinó un relleu de marbre de sal de grans dimensions. A sobre hi ha una cúpula rocosa il·luminada

de llum blavosa. D'aquesta mina, a part de sal, també han extret maragdes, i en visitem una exposició molt bonica. Per acabar, anem a veure una pel·lícula 3D, un curt animat on es descobreix la interessant història de la formació del Domo Salino i els mètodes d'exploració que van portar a construir aquest espai majestuós de la mà de l'ésser humà. Em quedo impressionada d'aquesta obra per la seva magnitud i gran envergadura.

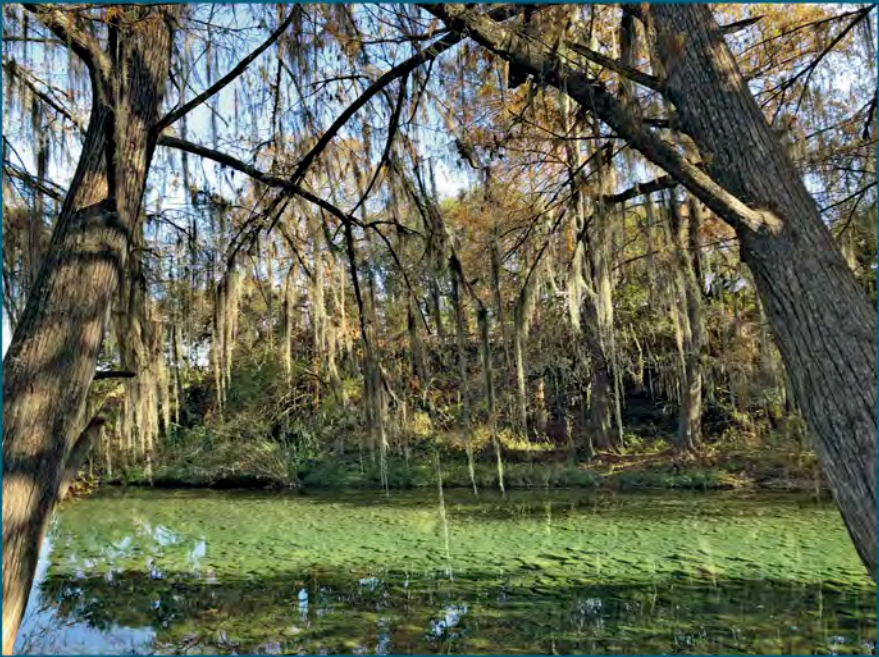
Sortim de Zipaquirá i ens dirigim a Villa de Leyva, situada al departament de Boyacá. És una zona agrícola on cultiven patata, ceba, tomàquet, pastanaga, canya, fesol, blat de moro, cogombre i remolatxa. Passem per camps on veiem que recullen cebes i patates. El William ens explica que en aquesta zona, l'any 1819, hi va haver la batalla de Boyacá, que va ser decisiva i que va assegurar l'èxit de la campanya de Bolívar per alliberar la Nova Granada. La batalla de Boyacá es considera l'inici de la independència de la part nord d'Amèrica del Sud. Els generals de brigada Francisco de Paula Santander i José Antonio Anzoátegui van dirigir un exèrcit independentista per derrotar en dues hores les forces reialistes dirigides pels coronels espanyols José María Barreiro i Francisco Jiménez. En commemoració d'aquesta batalla, el 7 d'agost és el dia de festa nacional a Colòmbia.

En la ruta en cotxe passem grans desnivells. Primer pugem fins a tres mil cent metres i després baixem fins arribar a Samacá, on passem enmig del poble. Està molt animat, la gent va amb uns ponxos curts que anomenen ruanes. La majoria de pobles d'aquesta zona tenen noms indígenes com Zipaquirá o Chia Samacá, que venen de la llengua muisca. Va ser parlada al territori de l'altiplà, principalment a Tunja i a Bogotà, i tot i que la llengua va desaparèixer al segle XVII, actualment dins de les comunitats muisques s'estan duent a terme diversos processos de dinamització lingüística. Durant el trajecte trobem molts camions adornats amb globus i amb imatges de la Verge del Carme, la seva patrona, que es dirigeixen a Villa de Leyva. El William ens diu que celebren les festes menjant i bevent cerveses. Tot i que la zona és freda, els camperols prenen molta cervesa. En poden beure fins a quaranta en un dia. Em quedo impactada que beguin tant; segur que deuen acabar ben embriagats.

Arribem a Monquirá, on hi ha el Museo del Fósil, ubicat a quatre quilòmetres de Villa de Leyva. Va ser fundat l'any 1977 per iniciativa dels camperols de la regió gràcies a la descoberta d'un exemplar de fòssil del dinosaure *Kronosaurus boyacensis*, que és el més complet trobat fins ara i l'únic exhibit al mateix lloc on han construït el museu. Està dirigit pels membres de la junta d'acció comunal en el marc d'inclusió de la comunitat a l'activitat turística i cultural. És de les poques regions de Colòmbia on hi ha una especial abundància d'amonites fòssils, que van viure a l'antic mar i en canviar les condicions ambientals van morir per milers i van quedar a la regió fossilitzades. En aquest museu també es poden apreciar més de cinc-centes peces del patrimoni paleontològic de la regió. Compta amb diversos locals que ofereixen artesanies i contribueix a la inclusió de les persones de Monquirá, convertint-se en un model de turisme social on s'esforcen per oferir un espai més harmoniós i variat per als visitants.

Villa de Leyva, ambient a la plaza Mayor

En arribar a Villa de Leyva, trobem una circulació molt densa de camions i cotxes guarnits amb globus blaus i blancs que toquen el clàxon. Venen dels pobles del voltant per celebrar la festa. Deixem les maletes a l'hostal i anem fins a la plaza Mayor, que malgrat ser de les més grans de tot Colòmbia, està plena a vessar de famílies que celebren amb alegria, música i ball la festa de la Verge del Carme, patrona dels conductors i camperols. Està amenitzada per danses típiques del país com el *bambuc*, la *carranga* i la *guabina*. Em deixo portar per l'ambient mentre observo les dones que passegen amb els fills, acompanyades de les àvies. Per altra banda, els homes beuen cervesa i juguen a cartes. Hi ha paradetes de menjar, em sorprèn veure com compren tot un pollastre cuit sencer i se'l mengen allà mateix. Entrem a l'església, que també anomenen catedral. Té el sostre mudèjar i els retaules daurats. Veig a tothom resant amb molta devoció. Quin contrast, amb la gresca que hi ha a fora!

Aquest llibre recull les vivències de l'autora, juntament amb la seva amiga Rosa, per Colòmbia i Mèxic. En aquests viatges fan una immersió en la vida i els costums dels colombians i dels mexicans. Conviuen freqüentment amb persones del país, amb qui es creen vincles d'amistat, i comparteixen àpats mentre tasten gran varietat de menjars típics de la zona. El llibre de viatges és com una porta oberta de bat a bat al món, on es combina la no-ficció i la ficció per mitjà de contes que la Rosa escriu a partir de les seves experiències en els viatges. Escrit en un llenguatge directe i senzill.

«Dels colombians m'emporto la seva hospitalitat, que m'ha fet sentir com a casa. L'alegria que m'encomanen. La música que m'anima i que escolto pertot arreu. El ritme de la salsa que em convida a ballar. La seva manera de veure les coses en positiu. Els portaré sempre al meu cor.»

«Dels mexicans m'emporto l'acollida càlida de la meva nova família de Puebla, que m'han fet sentir com a casa. M'ha encantat participar a la cerimònia d'unió del Pau i la Pao. M'he enriquit amb la coneixença d'amics dels meus fills, que m'han encomanat la seva alegria. De l'estada a Monterrey m'emporto la retrobada amb la família que vàrem conèixer fa uns anys a Mazatlán. Desitjo que continui per sempre la nostra amistat.»

